MONITOR

Na R. P. 1777.

Nro: XCIII.

Dnia 19. Listopada

I.

Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit.

BEryl Kamień u *Jndow* w kilka pospolicie gran bywa wyrabiany, inaczey bowiem nie ma ognia czyli świetności. Tak wnętrzna Człowieka policya, mniey iest świetną y polerowną, ieżeli ustawną woyną, y że tak rzekę, scyssyą iedności z występkami nie poleruie się. Ciemnieią y nayiaśnieysze

Uuuu tytuły,

tytuły, ieżeli tą ſcyſsyą iaſności ſwoiey nie zapalaią, y oney nie rożſzerzaią. Ztąd Otto II. Ceſarz Rzymſki z tym ſię chwalebnym częſto nadgłaſzał hasłem: *pacem cum hominibus, cum vitiis bellum.* pokoy z ludźmi, woynę z wyſtępkami. Ten bowiem (mowi słodki *Ambroży*) w krolewſkiey władzy dobrze ſię Krol utrzymuie, ktory ſobą umie władać, y Panem ieſt ſwoim właſnym, ani ſię ieńcem da winie prowadzić.(a) gdyż iako Krolowie ludziom (słowa ſą *Sydoniuſza*) tak Krolom złe chuci panuią. (b) Poświadcza toż ſamo *Seneka:* Wielu, prawi, ieſt ktorzy przed ſobą pędzą tłumy, y z tyłu na nieprzyiaciol żwawo nacieraią, y do oceanu ſamego oblani krwią narodow zachodzą: atoli ci choć zwyciężyli nieprzyiaciela, od chuci ſwoich ſą zwyciężeni; żaden im ſię naſtępuiącym nie oparł, lecz

(a) *Is bene regiâ quadam poteſtate ſe cohibens Rex dicitur, qui regere ſe noverit & arbiter ſui iuris ſit, nec captivus trahatur in culpam* D. Ambros. *in* Pſal. 118.

(b) *Sicut hominibus Reges, ita Regibus prava deſideria dominantur.* Sidon. Apollin. *l.* 2. *epiſt.* 13.

lecz y oni ſami ambicyi ſię też y okrucieńſtwu nie oparli, y gdy ſię zdawali pędzić przed ſobą innych, pogoń za ſobą mieli. Co Cezara rownie na ſwoią iak na publiczną popędziło zgubę? chwała y ambicya, y bezmierna nad innych wynieſienia ſię żądza. Coż ty, to pewnie rozumieſz, że Maryuſz, gdy Teutonow y Cymbrow płatał, gdy ſię za Jugurtą przez puſzcze Afryki upędzał; na tyle ſię niebeſpieczeńſtw narażał z natchnienia cnoty? Maryuſz woyſko, Maryuſza ambicya wiodła. (c)

Coż rzekę o nie uhamowanym świata zwy-

(c) *Multi sunt, qui ante se agunt agmina, & tergis hostium graves insistunt, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniunt, sed hi quoque, ut vincerent hostem, cupiditate victi sunt; nemo illis venientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni crudelitatique restiterunt, tunc cum alios visi sunt agere, agebantur. Quid Cæsarem in sua pariter fata ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Quid tu Marium, cum Teutones Cimbrosque conciderct, cum Jugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetiisse virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio.* Sen.

ta zwycięzcow gniewie? ilekroć tey bestyi srogiey, niezwyciężeni Bohatyrowie, uwieńczone tryumfalnemi laurami poddali głowy? iednego z nich stawię. *Cezar* rozgniewany na niebo, że piorunami swemi *pantomimy* iego pod czas tryumfu głuszyło, na harc Jowisza wyzywał, y machinę taką sporządził, ktoraby przeciw grzmotom grzmotał, przeciw piorunom piorunował, ktore ilekroć wypadły, tylekroć kamień z natężoney kuszy z wielkim łoskotem w niebo wypuszczał, wołaiąc onym Homerowym wierszykiem: *tolle me, aut ego te.* albo ty mię zgładź, albo ia ciebie. Pod niektoremi zaś Tyranami, ani głosu kiedy wypuścić wolnego, bez kary komu godziło się. Stan onych opisuie *Seneka:* kto mężnym bydź nie może, ieźli się nie rozgniewa: zabiegłym, ieźli chciwie nie pragnie: spokoynym, ieźli się nie boi: pod tyrańską takiemu żyć trzeba władzą,

dosta-

dostawszy się iakiey namiętności w niewolą. (*d*)
Zkąd *Bryzeida Achillessowi* z Wodzow Greckich naymężnieyszemu mowi: *Vince animos, iramque tuam, qui cætera vincis.*

Między wielą *Juliusza Cezara* pochwałami, naybardziey *Cicero* chwali umysł iego przeciw nieprzyiaciołom umiarkowany y nie zawzięty, mowi bowiem: umysł zwyciężyć, gniew pohamować, w zwycięstwie mieć umiarkowanie, adwersarza rodowitością, rozumem, cnotą znakomitego, nie tylko leżącego dźwignąć y wynieść, ale też iego dawną godność pomnożyć; to kto czyni, ia go nie z ludźmi iuż porownywam, ale bydź Bogom naypodobnieyszym sądzę. (*e*) Pokazali się znakomitemi

(d) *Qui fortis esse, nisi irascitur, non potest; industrius nisi cupit, quietus nisi timet, in tyrannide illi vivendum est, in alicuius affectûs venienti servitutem.* Idem *lib.* 1. *de ira c.* 10.

(e) *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, hæc qui faciat, non ego eum cum hominibus comparo, sed simillimum Diis iudico.* Cic. *pro* Marcel.

komitemi w rodzaiu tego zwycięstwa, y inni Monarchowie.

Tak gdy *Alexandrowi* Wielkiemu doniesiono, że go ktoś szkalował: Krolewska to rzecz (odpowiedział) dobrze czyniąc źle słyszeć o sobie (f) *Alfons* Krol *Arragoński* od niektorych, ktorym dobrze czynił, mowami uraźliwemi dotkniony: Krolewską to rzeczą bydź także sądził, nie tylko dobrze czynić, ale też y przykrości cierpliwie znosić (g) *Tyberyusz* Ces. usłyszawszy w Rzymie, niektorych nieprzyiaznych złorzeczliwe o sobie mowy: w wolnym, rzekł mieście, wolne bydź ięzyki powinne. (h) Gdy niektorzy z dworskich zauszników y pochlebcow namawiali *Ludwika XII*, Krola Francuskiego, aby się zemścił krzywd swoich pod panowaniem *Karola VIII*, odniesionych, będąc na ow czas Xiążęciem *Aurelianeńskim*. mądrze y wspaniale odpowiedział

(f) *Regium esse, cum facias bene, audire male.*

(g) *Regum esse, non solum benefacere, sed mala etiam patienter audire.*

(h) *In Civitate libera, liberas linguas esse oportere.*

dział: nie przystoi na Krola Francuskiego, mścić się uraz Xiążęcia Aureliańskiego. (i) Przystoi więc Monarsze, tak odmienić swe namiętności y passye, iako odmienia z panowaniem naturę, y mieć oną przed oczyma *Klaudyana* przestrogę daną *Theodozyuszowi* Wiel.

. . . . tunc omnia iure tenebis,
Cum poteris Rex esse tui. - - - -

II.

. . . Rex Juppiter omnibus idem.

Onich kamień (po grecku *Onyx* albo *Onychinus*) pozor paznogcia ma ludzkiego, iest bowiem koloru rumianego z białym pomieszanego. Drogi ten Kamień z tak podłą rzeczą nie wstydzący się podobieństwa, naucza Panow świata, aby nad ludzie wywyższeni, nie zbraniali się bydź ludziom podobnemi, y z ludzkości się nie wyzuwali, wdziawszy na się purpurę. Niech naśladuią *Traiana*, o ktorym Chwalca iego *Pliniusz*: będą o tobie, prawi, pisać przyiaciele y nieznaiomi, że żadney nie masz w osobie twoiey

(i) Regem Galliæ non decet ulcisci iniurias Ducis Aurelianensis.

między prywatnym à *Panem świata* rożnicy, chyba ta, że cię teraz więcey ludzi kocha, gdyż y ty ich więcey kochasz. (a) *Adryan* Ces. w rozmowach swoich, nawet z nayniższemi, przedziwnie był ludzkim, y tych zwykł był nie nawidzieć, ktorzy mu tey rozkoszy z ludzkości zazdrościli. Niech przystępuią do mnie ludzie (mawiał niegdyś *Rudolf* Cesarz) nie przeto bowiem iestem Cesarzem, abym iak w skrzyni zawarty siedział y krył się (b) Na koniec iako Bog dla wszystkich iest iednakim, nie czyniący żadney w stworzeniach swoich rozumnych rożnicy, tak y bogowie ziemscy, ktorzy od niego nie tylko zwierzchność nad ludźmi maią, ale też istność z innemi rowną, powinni tymże Bostwa Naywyższego trybem, wszystkim ludzkość ludziom y łaskawość swoią okazywać.

(a) *Scriberis ab amicis, ab ignotis. nihilque inter privatum & principem interest, nisi quod nunc à pluribus amaris, nam et plures amas* Plin. Pan. Traj.

(b) *Accedant ad me homines, neque enim ideo imperator sum, ut inclusus in arca delitescam.*